

Několik poznámek k rozšíření a ekologii sýce rousného (*Aegolius funereus*)

Few notes on distribution and ecology of the Tengmalm's Owl (*Aegolius funereus*)

Tomáš Diviš

Tyršova 698, 552 03 Česká Skalice

Hnízdění sýce rousného na území dnešní České republiky bylo známo už v 19. století, a to ve většině pohraničních pohoří. Konkrétních dokladů o hnízdění bylo však až do 60. let 20. století velmi málo, v letech následujících byl však doložený hnízdní výskyt rychle potvrzován v dalších oblastech a na nových lokalitách a tak např. v Novohradských horách a na Šumavě byl sýc rousný zanedlouho považován za běžný druh sovy (HUDEC et al. 1983). V období let 1973 až 1989, tedy od počátku prvního mapování do konce druhého mapování hnízdního rozšíření ptáků, pronikal sýc rousný stále výrazněji z pohraničních hor do vnitrozemí České republiky a obsazoval i lokality v nižších polohách a porosty netypické skladby. V jižních Čechách bylo hnízdění prokázáno od 380 m n.m. až do 1350 m n.m. na Šumavě (KLOUBEC in ŠTASTNÝ, BEJČEK & HUDEC 1996). Sýc rousný obývá zpravidla shodné lokality a podobné biotopy jako kulíšek nejmenší (*Glaucidium passerinum*), je však zpravidla méně početný. Do vyšších horských poloh se však postupně stává jednou z nejhojnějších sov. S výjimkou jižních a západních Čech, kde má výzkum druhu delší tradici, je však o početnosti sýce rousného v České republice málo údajů. Výzkumy zahájené na přelomu 80. a 90. let na Slovensku naznačují, že i tam je sýc rousný dosti rozšířeným druhem (DANKO et al. 1994).

I když jsem od počátku 70. let minulého století vyvíjel v nižších a středních polohách Náchodska nemalou terénní aktivitu s užším zaměřením na lesní druhy dravců, setkal jsem se v tomto území se sýcem rousným poprvé až v roce 1998. Ještě téhož roku a v letech následujících jsem zaznamenal několik dalších nálezů, všechny pak bez výjimky při příležitostných vycházkách nebo cílených akcích zaměřených široce avifaunisticky, ať již jimi byly Víkendové výzkumné tábory Východočeské pobočky České společnosti ornitologické nebo zpravidla celodenní akce v rámci mapování hnízdního rozšíření ptáků 2001 – 2003. Níže uvedené nálezy jsou jen malým příspěvkem do poznání o rozšíření a ekologii sýce rousného v regionu severovýchodních Čech.

Přehled nálezů sýce rousného

1. Kv. 5362 Dne 31.5.1998 jsem ve Vraních horách u obce Královec na Trutnovsku našel ve vletovém otvoru dutiny v buku sedět odrostlé mládě. Hnízdo bylo nalezeno v rámci Víkendového

- výzkumného tábora Vč. pobočky ČSO. Během konání tábora byl jeho účastníky několikrát slyšen houkající samec v okolí kamenolomu a další samec z lesního údolí mezi Královeckým Špičákem a Kozlíkem (viz také ŽDÁREK 1998).
2. Kv. 5363 Dne 18.5.2002 jsem v rámci mapování hnízdního rozšíření ptáků v Mirošovských stěnách u Verneřovic v CHKO Broumovsko našel ve vletovém otvoru dutiny v buku odrostlé mládě a další mládě na větvi před dutinou.
3. Kv. 5559 Dne 30.5.2002 večer odpovídá samec krátkým zahoukáním na imitaci jeho teritoriálního hlasu nedaleko penzionu Myslivna u obce Pecka na Jičínsku. Nález se uskutečnil v rámci Víkendového výzkumného tábora Vč. pobočky ČSO (viz také DIVIŠ 2003).
4. Kv. 5562 Dne 28.5.1998 jsem na lokalitě Roviny o obce Horní Rybníky na Náchodsku našel ve vletovém otvoru dutiny v buku sedět odrostlé mládě. Na přelomu června a července téhož roku byl v lese poblíž nedaleké obce Kramolna nalezen na zemi dospělý samec neschopný letu (ohlásil člen ČSO Vladimír Kalous). S diagnózou „celkové vyčerpání“ byl pták rehabilitován v ZOO ve Dvoře Králové nad Labem a dne 5.8.1998 byl vypuštěn blízko místa nálezů.
5. Kv. 5562 Dne 18.4.1999 jsem opět na lokalitě Roviny u Horních Rybníků, asi 30 m od hnízda z roku 1998, našel obsazenou dutinu v silně hnilobou poškozeném buku. Pták přítomný v dutině vylézá po zaškrábání na kmen hnízdního stromu do jednoho z četných vletových otvorů.
6. Kv. 5562 Dne 12.3.1999 v 18.15 hod. krátce zahoukal samec v lese u lokality Vodákův palouk nedaleko obce Dolní Radechová na Náchodsku. Protože je tento nález vzdálen cca 500 m od nálezů č. 4 a 5, dá se předpokládat, že se jednalo o ptáka identického páru.
7. Kv. 5562 Dne 24.5.2002 jsem na lokalitě Maternice u obce Zbečnick na Náchodsku našel ve vletovém otvoru dutiny v buku sedět dospělého ptáka.
8. Kv. 5563 Dne 2.5.1998 jsem při revizi dutin na lokalitě Malinová hora u obce Dobrošov na Náchodsku zaregistroval adultního sýce rousného, který na zaškrábání na kmen dutého buku vylezl do vletového otvoru. Dne 19.5.1998 byl na stejném místě zjištěn dospělý pták znovu a ve dnech 12.6. a 18.6.1998 bylo ve vletovém otvoru pozorováno odrostlé mládě.

Blíže popis lokalit s prokázaným nebo pravděpodobným hnízděním

Vraní hory (nález č. 1) – hnízdiště je umístěno v cca 150 m širokém pruhu porostu starém přibližně 100 let tvořeném skupinami nebo směsí smrku a buku s vtroušeným modřínem a skupinou douglasek ve spodní části porostu na dně údolí. Hnízdni porost je v západně orientovaném svahu údolí mezi kótami Královecký Špičák a Wiazówa v Polsku. Nadmořské výška hnízdiště je 630 m, sklon svahu cca 35%. Obsazena byla dutina po datlu černém (*Dryocopus martius*) ve středně silném buku, asi 15 m nad přibližovací lesní cestou. Jediný vletový otvor je umístěn na straně „po svahu“ a je asi 8 m nad zemí. Nejbližší okolí hnízdniho porostu tvoří kultury a mlaziny smrku s příměsí buku, javoru klenu, břízy a jeřábu. Nejbližší okraj lesa s biotopy otevřené krajiny je vzdálen cca 1000 m, asi 300 m od hnízdiště je činný lom na stavební kámen.

Mirošovské stěny (nález č. 2) – hnízdo je v asi 30 m širokém porostu mezi dvěma přibližovacími cestami. Porost ve stáří okolo 130 let je tvořen směsí buku a smrku. Hnízdniště je na plošině ve vrcholové partii hřebene v nadmořské výšce 605 m, v mírném svahu do 10% se západní expozicí. Hnízdo bylo v dutině po datlu černém v nadprůměrně silném buku s přímým hladkým kmenem, vzdáleném asi 5 m od přibližovací cesty a 15 m od často užívané vyvážecí cesty. V buku jsou dva vletové otvory ve výšce asi 9 m a 9,5 m nad zemí, oba obráceny proti mírnému svahu k vyvážecí cestě. V nejbližším okolí hnízdniho porostu jsou smrkové porosty s příměsí borovice a řídce buku staré asi 50 – 90 let. Nejbližší okraj lesa s biotopy otevřené krajiny je asi 250 m od hnízda.

Roviny u Horních Rybníků (nálezy č. 4 a 5) – oba nálezy byly v porostu smrku a jedle s vtroušeným bukem starém okolo 130 let. Lokalita je na vrcholu plochého hřebene v nadmořské výšce 475 m, v mírném svahu do 10% s expozicí na sever. V roce 1998 byla obsazena dutina po datlu černém v silném buku soliterního habitu s hladkým přímým kmenem. Hnízdni strom je asi 40 m od přibližovací cesty a 60 m od vyvážecí cesty. Do buku bylo postupně vydlabáno několik vletových otvorů na různých stranách kmene ve výšce asi 4 až 8 m nad zemí. Mláďata byla pozorována v otvoru směřujícím na západ umístěném asi 5 m nad zemí. V roce 1999 byl obsazen asi 30 m vzdálený buk značně napadený hnilobou prostupující až na povrch kmene, habitem i četnými vletovými otvory podobný prvnímu hnízdni stromu. Blízké okolí hnízdiště tvoří porosty s dominancí smrku staré okolo 70 let, nedaleko obou hnízdni stromů je malá holina s kulturou smrku a modřínu a s příměsí břízy a jeřábu. Nejbližší okraj lesa s biotopy otevřené krajiny je vzdálen asi 400 m od hnízdiště.

Maternice (nález č. 7) – hnízdiště je v převážně smrkových porostech s příměsí modřínu starých asi 60 až 80 let, s malými skupinami nebo jednotlivci buku soliterního habitu v okolí lesní vyvážecí cesty. V blízkosti cesty a na březích potoka je nálet jasanu, javoru klenu, jilmu horského, olše lepkavé a buku různého věku. Hnízdniště je na dně poměrně hlubokého údolí orientovaného jihovýchodním směrem, v nadmořské výšce 470 m. Hnízdni

dutina po datlu černém je v jednom z dvojice silných buků s hladkými přímými kmeny, asi 10 m od lesní cesty. Jediný vletový otvor do dutiny je orientován směrem ke dnu údolí a lesní cestě a je asi 8 m vysoko nad zemí. Asi 30 m od hnízdního stromu je jehličnatá tyčovina s převahou smrku. Hnízdiště je po horizontále vzdáleno asi 450 m od okraje lesa a biotopů otevřené krajiny.

Malinová hora (nález č. 8) – hnízdiště bylo v malém zbytku porostu starém asi 130 let tvořeném převážně smrkem s příměsí jedle, modřinu a buku. Umístěno bylo na plochem bočním vrchu nevýrazného hřebene v nadmořské výšce 560 m, v terénu se sklonem do 25% a expozicí na severovýchod. Hnízdní dutina po datlu černém byla v silném buku s přímým hladkým kmenem stojícím na okraji porostu nad čerstvou pasekou, asi 30 m od přibližovací cesty. Vletový otvor byl orientován proti svahu a byl přibližně 10 m nad zemí. Blízké okolí hnízdiště tvořily kultury a mlaziny s převahou smrku s příměsí buku a náletem břízy a jeřábu.

Hnízdo bylo cca 200 m od okraje lesa a biotopů otevřené krajiny. Porost byl v zimě 1998/99 celý domýcen.

K charakteru výskytu sýce rousného a některým aspektům jeho výzkumu

Obecně lze potvrdit jihočeské zkušenosti KLOUBCE (1988) o společném výskytu sýce rousného a kulíška nejmenšího. Významný a při terénní práci dobře využitelný rozdíl spočívá v tom, že zatímco kulíšek následuje strakapouda velkého do dutin dlabaných na Náchodsku převážně do smrků, následuje sýc rousný ve velké většině případů datla černého, který v této oblasti preferuje hnízdění v bucích. Sýc rousný obsazuje na Náchodsku přednostně starší lesní porosty, za vhodnými hnízdními nabídkami může však jít i do porostů mladších věkových tříd. Druhová skladba hnízdních porostů se nezdá být rozhodující, i když v porostech převážně nebo čistě listnatých jsem jej zatím nenašel, což však bude pravděpodobně způsobeno jejich velkým nedostatkem v sledované oblasti. Obsazené dutiny se mohou nacházet jak poměrně blízko okrajů lesů nebo na okrajích porostů v sousedství holin, tak i dosti hluboko uvnitř rozlehlých lesních celků. Širokou ekologickou valenci sýce potvrzuje i KLOUBEC (l.c.) z jižních Čech. Na Náchodsku jsem zatím nezaznamenal výskyt sýce rousného v nadmořské výšce pod 470m, přestože např. na území NPP Babiččino údolí je velmi široká nabídka vhodných hnízdních dutin. KLOUBEC (l.c.) v jižních Čechách jej však našel v nejnižších polohách oblasti (380 m n.m.), avšak 61% jeho nálezů zaznamenal v polohách od 700 do 1000 m n.m. Je zřejmé, že do středních poloh Náchodska se sýc rousný rozšířil až v posledním desetiletí. Nálezy č. 4 až 7 leží totiž v oblasti, kterou jsem od počátku 70. let minulého století kontroloval pravidelně a velmi intenzivně, avšak před rokem 1998 jsem zde výskyt sýce rousného ani jednou nezjistil. S výjimkou nálezu č. 3 byla všechna pozorování získána nevyprovokovaně bez „připískávání“. Několik dřívějších pokusů přimět ptáky k reakci imitací samčího houkání nebylo úspěšných, a to ani na už registrovaných hnízdištích. Jako nejefektivnější metodou výzkumu hnízdního rozšíření sýce rousného se jeví revize dutin škrábáním

na kmen, které je ovšem zároveň také vyrušováním ptáků v citlivém období inkubace a hnízdní péče. Otázkou také zůstává, jaký je podíl ptáků, kteří na škrábání vůbec nereagují a jaká je tedy míra úplnosti této metody. Zhruba od poloviny května do června můžeme ve vletových otvorech obsazených dutin nebo v jejich blízkosti zastihnout odrostlá mláďata, někdy ve vletových otvorech také odpočívají dospělí ptáci. Jiné nápadné známky přítomnosti na hnízdišti i u hnízdní dutiny zpravidla zcela chybí, což činí výzkum tohoto druhu poměrně obtížným.

Souhrn

V letech 1998 až 2002 byl v severovýchodních Čechách v kvadrátech pro mezinárodní síťové mapování organismů 5362, 5363, 5559, 5562 a 5563 osmkrát zaznamenán výskyt sýce rousného v době hnízdění. Prostředí prokázaných nebo pravděpodobných hnízdění tvořil ve většině případů starý les s převahou smrku. Všechny obsazené hnízdní dutiny byly po datlu černém ve starých jedincích buku lesního. Hnízda byla v nadmořských výškách 470 m až 630 m, 200 m až 1000 m od okraje lesa.

Summary

The Tengmalm's Owl (*Aegolius funereus*) was recorded 8 times in breeding season during 1998 – 2002 in North-eastern Bohemia (squares 5362, 5363, 5559, 5562 and 5563). The nests of probable or confirmed breedings were located mostly in old forests with a majority of the spruce. All occupied nest-holes were built by the Black Woodpecker in old beech trees. The nests were from 470 to 630 m a.s.l., 200 to 1000 m far from the forest edge.

Literatura

- DANKO Š. et al., 1994: Stav poznatků o početnosti hniezdných populací dravců (*Falconiformes*) a sov (*Strigiformes*) v České a Slovenské republice k roku 1990 a ich populačný trend v rokoch 1970 – 1990. *Bu-
teo*, 6: 1-89.
- DIVIŠ T., 2003: 9. víkendový výzkumný tábor Východočeské pobočky České společnosti ornitologické „Krkonošské podhůří 2002“. *Panurus*, 13:181-187.
- HUDEK K. et al., 1983: Fauna ČSSR. Ptáci 3/I. *Academia, Praha*.
- KLOUBEC B., 1988: Rozšíření, početnost a ekologické nároky sýce rousného (*Aegolius funereus*) v jižních Čechách. *Sborník Sovy*, 1986: 85-93.
- ŠŤASTNÝ K., BEJČEK V. & HUDEC K., 1996: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 1985-89. *H & H, Praha*.
- ŽDÁREK P., 1998: Výsledky prvního výzkumu avifauny Vraních hor. *Pan-
urus*, 9: 29-40.